

Kauzalitás és történetmesélés. Előszó

Jelen folyóirat-számunk tanulmányai az előző szám folytatásaként az újabb, kognitív tudományi kutatásokra alapozva vizsgálják a kauzalitás szerepét a történetek megértésében. A kauzalitást olyan mentális konstrukcióként ragadják meg, amely révén két vagy több tényező között okozati viszonyt állítunk fel. Az oktulajdonítást a korábban általánosan elfogadott feltételezéssel szemben nem magasabb szintű kognitív aktivitásnak tekintik, az újabb kutatások szerint ugyanis már az érzékelési folyamatok szintjén és intuitív módon is létesülhetnek okozati összefüggések. Az aktuális megközelítések alapján a kauzális tendenciák az ontogenezis folyamán elsajátított logikai összefüggések és magasabb szintű magyarázatok mellett alapvető következtetési rendszerek és esetlegesen veleszületett preferenciák is lehetnek.

Mindebből az is következik, hogy az emberi kauzalitás szükségképpen reduktív, és hosszú oksági láncok vagy több tényezős komplex kauzális rendszerek helyett a monokauzális összefüggések felállítására hajlik. Az emberi elme korlátozott kapacitása miatt ugyanis a valószínűségek szerint történő változásokat nem képes követni és magyarázni, legyen szó a szociális valóságról, a fizikai világról vagy egyszerre mindkettőről, és csak kevés változót képes reflektálni. Mindennek ellenére a kauzális kogníció sikeressége vitathatatlan. A korlátozott számítási kapacitás, elégtelen vagy hibás valószínűségek, hiányos információk alapján hozott intuitív következtetések ugyanis többnyire jól alkalmazhatók az ismert helyzetekre és megfelelőképpen támogatják a sikeres cselekvést.

A történetmesélés a kauzális kogníció összetett folyamatait működteti és előre meghatározott keretek között nyújt lehetőséget ok-okozati közvetetések és magyarázatok alkalmazására, illetve ezek reflexiójára. A történetmesélés hagyományos műfajai és formái rendszerint azt az illúziót erősítik, hogy a valóság változásai kauzális összefüggések alapján magyarázhatók, és egy sikeresnek tekinthető értelmezésben a történet minden eleme a helyére kerül. Ezzel összhangban a korábbi strukturális megközelítések a kauzális motiválást tekintették az irodalmi szövegek egyik legfontosabb szövegszervező elvének, amely egy narratív kiindulópont felől egy folyamatában még nyitott végkifejlet felé mozgatja az eseményeket. Újabb elméletek szerint azonban a következtetési rendszerek már egy ennél sokkal alapvetőbb szinten is működtetnek narratív integrációs folyamatokat. Az alapvető narratív mintákat és ábrázolásmódokat meghatározó magyarázati és következteté-

si rendszerek leírásában a kauzalitás egy sokkal tágabb jelentéstartományt fed le, amelybe beletartoznak a kauzális elvárások, a képi sémák, az abduktív, induktív és deduktív magyarázó rendszerek, a visszafelé történő következtetések, illetve az előretékinő és finális magyarázatok is. A narrativitás geneziséét magyarázó következtetési rendszerek fontos adalékokat nyújtanak a komplexebb narratívák megértéséhez, ugyanakkor az irodalmi alkotások működésmódjairól ezek összetettsége folytán nem nyújthatnak általános képet. A különböző műfajok, történettípusok, elbeszélésmódok az oksági gondolkodás különböző szintű és komplexitású folyamatait működtetik az adott művészi kompozíciót alakító egyéb mechanizmusokkal együttműködésben. Folyóiratunk tanulmányai a kauzális kogníció jelentőségének felmutatására többféle megközelítést is alkalmaznak, az itt olvasható tanulmányok többségében egy-egy kiválasztott elméleti konstrukció felől közelítenek a kauzalitással összefüggő partikuláris problémákhoz.

A szerkesztők